

ANA SINIFLARINDA KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİ UYGULAMALARINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN-REHBER ÖĞRETMEN VE EBEVEYN GÖRÜŞLERİ

Sinan KOÇYİĞİT*

Öz

Bu araştırmada; okul öncesinde kaynaştırma eğitimi uygulamaları, ortaya çıkan sorunlar, sorunların çözümü ve önerilere yönelik öğretmen, okul rehber öğretmeni, normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynleri ve kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya; ilkokullara bağlı ana sınıflarında görev yapan öğretmenler (11), okul rehber öğretmenleri (11), normal gelişim gösteren ana sınıfı öğrencilerinin ebeveynleri (11) ve bu ana sınıflarında eğitim gören kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri (11) katılmıştır. Araştırma verileri; yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla toplanmış ve içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; öğretmen ve okul rehber öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi uygulamalarına yönelik çeşitli hazırlıklar (öğrencileri hazırlama, ebeveynleri hazırlama ve ortamı hazırlama) yaptıkları, bu hazırlıklar kapsamında birçok farklı yol veya uygulamadan yararlandıkları belirlenmiştir. Yine hazırlık kapsamında okul rehber öğretmenlerinin çocuklar ve ailelerle birlikte öğretmen ve okul yönetimine de rehberlik ettikleri görülmüştür. Görüşlere göre kaynaştırma uygulamalarında çeşitli sorunlar yaşandığı ve bu sorunlara ebeveynler, öğrenciler, yöneticiler, öğretmenler ve eğitim ortamlarının kaynaklık ettiği görülmüştür. Sorunların çözümüne yönelik öğretmenlerin toplantılar, bireysel görüşmeler ve sınıf içi etkinlikler düzenlediği, rehber öğretmenlerin ise seminerler, oryantasyon çalışmaları ve ikna yollarına başvurdukları belirlenmiştir. Ebeveynler sorunları çözmek için öğretmen, rehber öğretmen, okul yöneticileri ve doktorların yardımına başvurduklarını belirtmişlerdir. Tüm katılımcılar kaynaştırma uygulamaları kapsamında özel eğitim uzmanlarının desteğinin sağlanması yönünde öneri bildirmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Okul öncesi eğitimde kaynaştırma, ebeveyn, kaynaştırma uygulamaları, kaynaştırma eğitimi sorunları.

THE OPINIONS OF TEACHERS-COUNSELORS AND PARENTS ABOUT THE APPLICATION OF INTEGRATION IN KINDERGARTENS

Abstract

In this study; it is aimed to investigate the opinions of teachers, school counselors and parents of integration students and students with normal development towards the application of integration in preschool education, emerging issues, solutions and suggestions. (11) teachers working in the preschool class, (11) school counselors, (11) parents of preschool students with normal development and (11) parents of integration students studying in these classes joined the research. The research data collected through semi-structured interviews and analyzed by using content analysis. As a result of the research; it is determined that teachers and school counselors made various preparations (preparations of the students and preparations of the

* Yrd. Doç. Dr.; Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, kocyyigit@atauni.edu.tr.

parents and environment) and within the scope of these preparations benefited many different ways or applications. And again within the scope of the preparations, school counselors were observed to guide the teacher and the school administration with the children and the families. According to the opinions, integration applications had some problems and parents, students, administrators, teachers and the educational environment were seen to be the source of these problems. It is determined that the teachers organized meetings, individual interviews and classroom activities; and the school counselors applied seminars, orientations and persuasions for the solutions of the problems. Parents indicated that they applied to help of the teachers, school counselors, school administrators and doctors to solve the problems. All participants indicated the proposal that they need the support of the special education specialists within the scope of integration applications.

Keywords: Integration in preschool education, parents, integration applications, problems of integration education.

Giriş:

Eğitime erken yaşlarda başlamanın yararları günümüzde tartışma konusu olmaktan çıkmış ve yerini yaşamın erken yıllarında verilen eğitim niteliğinin artırılması yönündeki çalışmalara bırakmıştır. Erken yaşlarda eğitim sadece normal kabul edilen gelişimsel özelliklere sahip olan bireylerin ihtiyacı değil, aynı zamanda çeşitli nedenlerle özel eğitime gereksinim duyan bireylerinde ihtiyacıdır (Odluyurt, 2012). Özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçları karşılanırken onlar için oluşturulmuş özel materyal ve desteğin sağlandığı özel eğitim ortamlarının yanında normal akranlarıyla birlikte eğitim alabilecekleri genel eğitim ortamlarından da yararlanılmaktadır. Günümüzde özel eğitime gereksinim duyan çocukların eğitimlerinde uzmanlık ve özel planlamanın önemli olduğu görüşü devam etse de onların normal çocuklardan tamamen ayrıştırılması yerine akranlarıyla beraber düzenli bir eğitim ortamında eğitim almaları daha fazla kabul görmeye başlamıştır (Aral, 2011; Pijl, Meijer ve Hegarty, 1997). Kaynaştırma adı verilen bu uygulama, herhangi bir nedenle yetersizlikten etkilenen ve özel gereksinimleri olan bireylere destek eğitim hizmetleri de sağlanarak normal akranlarıyla birlikte eğitim görmelerini kapsamaktadır (Aral, 2011; Batu ve Kırcaali İftar, 2006; De Boer, Pijl ve Minnaert, 2010; Güzel Özmen, 2005; MEB, 2006; Osborne ve DiMattia, 1994; Özgür, 2011; Pijl, Meijer ve Hegarty, 1997; Rafferty, Boettcher ve Griffin, 2001).

Türkiye’de 2000 yılında çıkarılan 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’de, özel eğitim hizmetlerinin yetersizlikten etkilenen bireyleri sosyal ve fiziki çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanması ve eğitim sürecini kapsayan tüm unsurların (amaç, içerik, yöntem vb.) uyarlanarak yetersizlikten etkilenen bireylerin normal gelişim gösteren akranlarıyla birlikte eğitimlerine öncelik verilmesi belirtilmiştir. Yine aynı Kararname’nin 7. maddesi, tanısı konulmuş özel eğitim gerektiren çocuklar için okul öncesi eğitimin zorunlu olduğunu ve bu eğitimin özel eğitim okulları ile diğer okul öncesi eğitim kurumlarında verileceği yönündeki hükümle ilgilidir (MEB, 1997). Okul öncesi dönem zihinsel gelişimin yanı sıra çocuğun

toplumsallaşma ve sosyalleşmesinde de kritik öneme sahiptir. Özel gereksinimli çocukların normal akranlarının olduğu ortamlarda sosyal yaşam becerilerini yaşayarak edinebilmeleri için kaynaştırma eğitim uygulamaları önem arz etmektedir. Temel sosyal becerilerin kazanıldığı okul öncesi dönemde özel gereksinimli çocukların normal akranlarıyla birlikte sosyal süreçlere dâhil edilebilmeleri için okul öncesi dönemde kaynaştırma gereklidir. Aynı zamanda normal gelişim gösteren çocuklarda kendilerinden farklı özelliklere sahip akranlarını tanıyıp onlara karşı olumlu tavırlar geliştirme fırsatı elde ederler (Aral, 2011; Lindsay, 2007; Metin, 1992; Odluyurt, 2012).

Özel gereksinimli bireylerin okul öncesi dönemde eğitime başlamaları onların gelişimsel yetersizliklerinin erken yaşlarda desteklenmesini sağlar. Okul öncesi eğitim, özel gereksinime sahip çocuğun büyüme ve gelişmesinde anlamlı farklılıklar yaratması bakımından oldukça önemlidir. Bu erken yıllardaki eğitim, çocukların zihinsel ve sosyal gelişimini hızlandırıp, davranış problemlerini azaltmaktadır. Okul öncesi dönemde verilen kaynaştırma eğitiminin sadece özel gereksinimli çocuğa değil, aynı zamanda öğretmenlere, normal gelişim gösteren çocuklara, normal gelişim gösteren ve özel eğitime muhtaç çocukların ebeveynlerine de olumlu katkıları vardır (Aral, 2011; Batu ve Kırcaali İftar, 2006).

Kaynaştırma eğitiminin ilgili herkese olumlu yöndeki katkısı ancak iyi bir planlama ve hazırlık süreci ile mümkün olmaktadır. 2013 yılında uygulamaya konan Okul Öncesi Eğitim Programı'nda günlük eğitim akışları doğrultusunda hazırlanan etkinlik planlarına sınıfta özel gereksinimli çocuk bulunan öğretmenlerin planlarını kolaylıkla hazırlayabilmeleri için uyarılma bölümleri eklenmiştir. Ayrıca yetersizlikten etkilenmiş çocukların özellikleri ve eğitimlerinde dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin bir ek hazırlanmış (Ek 11) ve öğretmenlere kolaylıklar sağlanmıştır (MEB, 2013). Araştırma kapsamında incelen çalışmalara bakıldığında kaynaştırmaya yönelik okul öncesi öğretmenleri (Altun ve Gülben, 2009; Artan ve Uyanık Balat, 2003; Balaban, Yılmaz ve Yıldızbaşı, 2009; Dikici Sığırtmaç, Hoş ve Abbak, 2011; Gök, 2009; Kaya, 2005; Kılıç, 2011; Okyay, 2006, Orhan, 2010; Sünbül ve Sargın, 2002; Temel, 2000; Üstün ve Yılan, 2003; Varlıer, 2004), rehber öğretmenler (Akalin, 2014), normal gelişim gösteren öğrenci ebeveynleri (Aksoy, 2010), kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri (Ceylan, 2004; Okagaki, Diamond, Kontos ve Hestenes, 2002; Rafferty ve Griffin, 2005; Temir, 2002; Tuş ve Çifci Tekinarslan, 2013), yöneticiler (Yıkılmış ve Sazak Pınar, 2005), ebeveyn ile öğretmenler (Çulhaoğlu İmrak, 2009; Karamanlı, 1998; Özbaba, 2000), öğretmen, yönetici ve ebeveynler (Kargın, Acarlar ve Sucuoğlu, 2003) ile çeşitli çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Araştırmanın Amacı:

Bu araştırmanın genel amacı; ana sınıfı ve okul rehber öğretmenleri ile kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri ve normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik görüşlerinin belirlenmesidir. Kaynaştırma uygulamalarının başarılı ve etkili bir şekilde sürdürülebilmesi için birbirleriyle sürekli iş birliği yapıp birbirlerine destek sağlamaları gereken öğretmen, rehber öğretmen ve ebeveynlerin kaynaştırmaya yönelik görüşleri önem arz etmektedir. Bu bakımdan araştırmada ana amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Öğretmenler, rehber öğretmenler ve ebeveynler kaynaştırma eğitimine hazırlık çerçevesinde neler yapmaktadırlar?
- Öğretmenler, rehber öğretmenler ve ebeveynler kaynaştırma eğitiminde ne tür sorunlarla karşılaşmaktadırlar?
- Öğretmenler, rehber öğretmenler ve ebeveynler karşılaştıkları sorunları nasıl çözmektedirler?
- Öğretmenler, rehber öğretmenler ve ebeveynlerin kaynaştırma eğitimi uygulamalarına yönelik önerileri nelerdir?

Yöntem:

Bu araştırmada, nitel araştırma yoluyla veri toplama ve analiz etme süreçleri kullanılmıştır.

Çalışma Grubu:

Araştırma, Erzurum il merkezine bağlı Aziziye (3 ilkokul), Palandöken (4 ilkokul) ve Yakutiye (4 ilkokul) ilçelerinde okul öncesi eğitim veren resmî kurumlardan; 11 okul öncesi öğretmeni, 11 kaynaştırma öğrenci ebeveyni, 11 normal gelişim gösteren öğrenci ebeveyni ve 11 okul rehber öğretmeni ile yürütülmüştür. Okullar amaçlı örnekleme türlerinden tipik örnekleme yöntemi ile seçilmişlerdir. Patton (2002) amaçlı örneklemenin, araştırılan durum hakkında zengin bilgi elde edilmesi için derinlemesine çalışmaya olanak tanıdığını belirtir. Aynı şekilde Berg (2009), amaçlı örneklemede araştırmacıların o örnekleme seçilen kişilerin seçilen konu ile ilgili özel bilgi ya da uzmanlıklarından faydalanarak derin bilgi elde etmeye çalıştıklarını vurgular. Tipik bir örnekleme ise sıradan bir insan, durum ya da araştırılan olgu örneğini yansıtmak için seçilir (Merriam, 2013). Katılımcı grubu seçilirken öncelikle rehber öğretmen bulunması dolayısı ile ilkokullar ve bu okullara bağlı ana sınıfları seçilmiştir. Ardından bu okulların her birinden kaynaştırma eğitimi yapan okul öncesi öğretmenleri,

kaynaştırma eğitimi alan öğrenci ebeveyni, o kurumun okul rehber öğretmeni, sınıfta eğitim gören ve normal gelişim gösteren okul öncesi öğrencilerinin ebeveynlerinden biri belirlenmiştir. Tüm katılımcılara araştırmanın içeriği hakkında bilgi verilmiş ve gönüllülük ilkesi göz önünde bulundurularak çalışmaya dâhil edilmişlerdir.

Araştırmaya katılan okul öncesi öğretmenlerinin tamamı kadındır. Öğretmenlerin 4'ü 1-5 yıl arasında mesleki kıdeme sahipken, 7'si 6-10 yıl arasında mesleki kıdeme sahiptir. Tüm öğretmenler meslek hayatlarında en az bir kez kaynaştırma öğrencisine eğitim vermişlerdir. Rehber öğretmenlerden 9'u kadın 2'si erkektir. Rehber öğretmenlerin 7'si 1-5 yıl arasında, 2'si 6-10 yıl arasında ve 2'si de 11-15 yıl arasında mesleki kıdeme sahiptir. Rehber öğretmenlerin tamamı meslek hayatlarında kaynaştırma eğitime yönelik en az bir kez kaynaştırma öğrencisi, aileler, öğretmen ve okul yönetimine rehberlik etmişlerdir. Normal gelişim gösteren öğrenci ebeveynlerinin tamamı kadındır ve öğrencilerin anneleridir. Normal gelişim gösteren öğrenci ebeveynlerinin 8'i ev hanımı, 2'si öğretmen ve 1'i de muhasebecidir. Kaynaştırma öğrenci ebeveynlerinin 9'u kadın ve 2'si erkektir. Kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin 8'i ev hanımı, 1'i öğretmen ve 2'si de serbest meslek sahibidir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin 7'si erkek, 4'ü kızdır. Kaynaştırma uygulamasına katılan öğrencilerin 4'ü kız ve 7'si de erkektir. Kaynaştırma öğrencileri otizm (2 öğrenci), zihinsel yetersizlik (2 öğrenci), işitme yetersizliği (3 öğrenci), fiziksel yetersizlik (3 öğrenci) ve görme yetersizliğine sahiptirler (1 öğrenci).

Veri Toplama Aracı:

Okul öncesi eğitim kurumlarında kaynaştırma eğitime yönelik yapılan uygulamalar, kaynaştırma eğitiminin sorunları, sorunların çözümü ve önerilere ilişkin görüşlerin incelenmesi amacı ile öğretmen, okul rehber öğretmeni, kaynaştırma öğrencisinin ebeveyni ve normal gelişim gösteren öğrenci ebeveynlerine yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Tekniği'nde araştırmacı görüşme sorularını önceden hazırlar ancak görüşme sırasında araştırılan kişilere kısmî esneklik sağlayarak oluşturulan soruların yeniden düzenlenmesine ve tartışılmasına izin verir (Ekiz, 2013). Bu araştırmada ilgili literatür (Aral, 2011; Aral ve Gürsoy, 2007; Ataman (ed.), 2005; Batshaw (ed.), 1997; Batu ve Kırcaali İftar, 2006; Batu, Çolak ve Odluyurt, 2012; Bernstein ve Tiegerman Farber, 2002; Cavkaytar ve Diken, 2005; Cavkaytar ve Diken, 2012; Eripek (ed.), 2008; Farrell, 2012; Mazurek ve Winzer (ed.), 1994; McLean, Bailey ve Wolery, 2004; Mitchell, (ed.), 2004; Özsoy, Özyürek ve Eripek, 1996; Sandall ve Schwartz, 2014; Tekin İftar ve Kırcaali İftar, 2012; Uyanık Balat, Şahsuvaroğlu ve Açar, 2011) taranarak hazırlanan görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Görüşme formunun birinci bölümünde kişisel bilgiler (okul öncesi öğretmeni, okul rehber öğretmeni, kaynaştırma öğrencisinin ebeveyni ve

normal gelişim gösteren öğrencinin ebeveyninin cinsiyeti, öğretmen ve okul rehber öğretmenin mesleki kıdemi, ebeveynlerin meslekleri ve çocuğa yakınlık dereceleri, ebeveynlerin araştırma kapsamında ele alınan ve okula devam eden çocuklarının cinsiyetleri, kaynaştırma öğrencisinin yetersizlik türü), ikinci bölümünde ise kaynaştırma uygulamalarına yönelik sorular bulunmaktadır. Hazırlanan sorular 3 alan uzmanına incelemesi için gönderilmiş ve gelen düzeltmeler dikkate alınarak sorulara son şekli verilmiştir. Veri toplama araçlarında yer alan sorular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Görüşme Soruları

Ana sınıfı ve okul rehber öğretmenine sorulan sorular	Kaynaştırma öğrencisinin ebeveyni ve normal gelişim gösteren öğrenci ebeveynine sorulan sorular
1. Kaynaştırma uygulamalarında hazırlayıcı etkinlikler çerçevesinde neler yapıyorsunuz?	1. Kaynaştırma uygulamalarında hazırlayıcı etkinlikler çerçevesinde ne tür destek ve rehberlik aldınız?
2. Kaynaştırma uygulamalarında ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?	2. Kaynaştırma uygulamalarında ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?
3. Kaynaştırma uygulamalarında karşılaştığınız sorunları nasıl çözüyorsunuz?	3. Kaynaştırma uygulamalarında karşılaştığınız sorunları nasıl çözüyorsunuz?
4. Kaynaştırma uygulamalarının etkili olması için önerileriniz neler?	4. Kaynaştırma uygulamalarının etkili olması için önerileriniz neler?
5. Eklemek istediğiniz görüşler nelerdir?	5. Eklemek istediğiniz görüşler nelerdir?

Form; öğretmen ve rehber öğretmen, kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri ve normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynlerine yönelik toplam 5’er açık uçlu sorudan oluşmakla birlikte derinlemesine bilgi almak için sonda soruları da sorulmuştur.

Verilerin Toplanması:

Veri toplama sürecinde gerekli resmî izinler alındıktan sonra belirlenen kurumların yöneticileriyle iletişime geçilmiştir. Yöneticilerin yardımlarıyla seçilen öğretmen ve rehber öğretmenlere süreç açıklanmıştır. Hem okul öncesi öğretmenlerinden hem de rehber öğretmenlerden uygun zaman bildirmeleri talep edilmiştir. Ayrıca okul öncesi öğretmenlerinden öğrenci listeleri alınarak normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynleri içerisinde bir kişi belirlenmiştir. Okul öncesi öğretmenlerinden hem normal gelişim gösteren öğrenci ebeveyni hem de kaynaştırma öğrencisinin ebeveyni ile iletişim kurması istenmiş ve araştırmacı, ebeveynlerle öğretmen aracılığıyla tanışmıştır. Çalışmanın içeriği ebeveynlere de açıklanmış ve görüşme için uygun zaman belirlenmiştir. Katılımcıların tamamına araştırmanın amacına, araştırma sürecine, kendilerinden beklenen sorumluluklara, araştırmacının konumuna, katılımcıların kimliklerini ortaya çıkaracak bilgilerin gizli tutulacağına ve hiçbir yerde kullanılmayacağına dair açıklamalar yapılmıştır. Katılımcıların belirtecekleri görüşlerin hangi yolla kayıt altına alınmasını istedikleri sorulmuştur. Katılımcıların tümü görüşmelerin yazılı olarak kayıt altına alınmasını istemiş ve görüşmeler yazılı olarak kaydedilmiştir. Önceden

belirlenen zamanlarda ve rehberlik servislerinde okul öncesi öğretmeni, rehber öğretmen ve ebeveynlerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmıştır. Verilen cevapları derinleştirebilmek için sonda soruları sorulmuştur. Her bir katılımcı ile yaklaşık 20-25 dakika arasında süren görüşmeler araştırmacı tarafından yazılı olarak kayıt altına alınmış ve görüşme sonunda görüşülen kişinin okuması sağlanarak görüşme sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi:

Yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Yaklaşık 40 sayfadan oluşan veriler nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi yapılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir tekniktir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012: 240) ve bu teknikte temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2004: 174). Verilerin analizinde sorulan sorular ve verilen cevaplar doğrultusunda temalar oluşturulmuştur. Kaynaştırma eğitimi uygulamalarına hazırlık, kaynaştırma eğitimi uygulamalarındaki sorunlar, sorunların çözümü ve öneriler olmak üzere dört ana tema oluşturulmuştur. Oluşturulan bu temalar altında birbirleriyle ilişkili veriler ortak kavram ve ifadelerde birleştirilerek analiz edilmiştir. Veriler analiz edilirken simge ve numaralar kullanılmıştır. Okul öncesi öğretmenleri O, okul rehber öğretmenleri R, normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynleri N ve kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri ise K simgesiyle birlikte numaralandırılmıştır. Alıntılar bu simge ve numaralar verilerek yapılmıştır. Elde edilen veriler birbirinden bağımsız olarak iki uzman tarafından analiz edilmiş, ortaya çıkan benzerlik ve farklılıklar incelenerek nihai sonuçlara ulaşılmıştır. Uzmanların analizleri arasındaki tutarlılık için Miles ve Huberman'ın (1994: 64) önerdiği güvenilirlik formülü [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}}$] kullanılmış, hesaplama sonucunda güvenirlüğün %90'nın üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Bulgular:

Görüşmelerden elde edilen bulgular çerçevesinde oluşturulan temalar (kaynaştırma eğitimi uygulamalarına hazırlık, kaynaştırma eğitimi uygulamalarındaki sorunlar, sorunların çözümü ve öneriler) ve bu temaların altında yer alan kavram ve ifadeler aşağıda açıklanmıştır.

Hazırlık:

Katılımcıların görüşleri incelendiğinde kaynaştırma eğitimi uygulamalarına başlarken çeşitli hazırlık çalışmaları yaptıkları (öğretmenler ve rehber öğretmenler) veya hazırlık çalışmaları kapsamında yardım ve destek aldıkları (ebeveynler) görülmektedir.

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine Hazırlık Çalışmalarına Yönelik Görüşleri:

Öğrencileri Hazırlama

Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına hazırlık çerçevesinde yaptıkları faaliyetleri 5 başlık altında toplanmak mümkündür. Bunlar: *Normal gelişim gösteren öğrencileri hazırlama, kaynaştırma öğrencisini hazırlama, normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerini hazırlama, kaynaştırma öğrencisinin ailesini hazırlama ve ortamı hazırlamadır.* Öğretmenler normal gelişim gösteren öğrencileri kaynaştırma uygulamalarına hazırlarken kaynaştırma uygulamaları kapsamında neler yapacakları, kaynaştırmaya gelen öğrencinin özellikleri ve bu öğrenciye nasıl davranmaları gerektiği yönünde *bilgilendirme ve açıklamalarda* bulduklarını belirtmişlerdir (O1, O2, O3, O4, O5, O6).

Sınıfta kaynaştırma öğrencisinin bulunması öğretmen için çok yorucu bir durum. Hem kaynaştırma öğrencisine hem de diğer öğrencilere ihtiyaç duydukları yönde eğitim verebilme kaygısı doğuyor. Bu kaygıyı kısmen de olsa giderebilmenin en önemli adımlarında biri öğrencilerin bu uygulamaya hazırlanmasıdır. Bunu düşünerek kaynaştırma öğrencisi sınıfa gelmeden çocuklara kaynaştırma öğrencisinin özelliklerini, fiziksel ve davranışsal farklılıklarını çocukların anlayabileceği bir dille anlatıyorum. Kendilerinin bu yönde sorumlulukları olduğu ve neler yapabilecekleri hakkında bilgilendiriyorum. (O3)

Öğretmenlerin sınıftaki normal gelişim gösteren öğrencileri kaynaştırma uygulamalarına hazırlarken yaptıkları diğer bir faaliyet ise *drama* etkinlikleridir. Öğretmenler, kaynaştırma öğrencisinin özelliklerini içeren çeşitli senaryolar hazırladıklarını ve bu senaryoları çocukların canlandırıp empati kurmalarına yardımcı olmak için drama etkinlikleri yaptıklarını belirtmişlerdir (O7, O8, O9, O10, O11).

Kaynaştırma öğrencisi gelmeden önce diğer çocukların önyargılarının kırılması ve kaynaştırma öğrencisini anlamaları çok önemli. Bu durumu sağlamanın en etkili yolu ise dramadır. Drama sürecinde kaynaştırma öğrencisini çok fazla deşifre etmeyen ancak belirli özelliklerini içeren senaryoları çocukların canlandırmalarını sağlıyorum. Drama sonunda yaptığım değerlendirmelerle de çocukların empati kurmalarını sağlıyorum. (O10)

Öğretmenlerin kaynaştırma öğrencisini sınıf içi çeşitli *tanışma ve kaynaşma* etkinlikleri yaparak hazırladıkları belirtilen görüşlerden ortaya çıkmaktadır. Özellikle her öğrencinin kendi özelliklerini anlattığı tanışma etkinliklerinde kaynaştırma öğrencisine öğretmenlerin yardım ve

rehberlik ettiği ve bu sayede kaynaşmanın sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir (O1, O2, O3, O5, O6, O7, O8).

Kaynaştırma öğrencisi sınıfa geldiğinde ilk olarak ben kendimi tüm sınıfa tanıttım. Bunu birkaç kez tekrarlamış olmam dolayısı ile normal gelişim gösteren çocuklar birçok özelliğimi ben söylemeden ifade etmeye başladılar. Sonra sırayla diğer öğrencilerin kendilerini tanıtmalarını sağladım. Son olarak kaynaştırma öğrencisinin kendisini tanıtmaya yardımcı oldum. Bunu yaparken elimizde bulunan bir nesneyi kullanarak tanıtım sonrası yanındaki arkadaşına her öğrencinin vermesine yardımcı oldum. Oyunlaştırdığım tanışma etkinliğinde kaynaştırma öğrencisi kendini daha rahat hissetti. (O1)

Okul öncesi öğretmenleri *drama* etkinliklerini düzenleyerek de kaynaştırma öğrencilerinin uygulamalara hazırlanmasını sağlamaktadırlar. Öğretmenlerin görüşlerine göre özellikle sınıfı, kuralları, diğer öğrencileri ve uygulamaları kapsayıcı nitelikte hazırlanan drama etkinliklerini kullandıkları görülmektedir (O9, O10, O11).

Kaynaştırma öğrencilerini hem psikolojik hem de sosyal açıdan hazırlamada en etkili yol olarak dramayı kullanıyorum. Çocuk hem rahatlıyor hem de sosyal açıdan kaynaşturmaya daha fazla hazır hâle geliyor. (O9)

Aileleri Hazırlama

Öğretmenler hem normal gelişim gösteren çocukların ailelerini hem de kaynaştırma öğrencisinin ailesini *bireysel görüşmeler* yaparak hazırladıklarını belirtmişlerdir (O1-O11).

Kaynaştırma uygulamasının henüz başında ailelerle bireysel görüşmeler yaparak hazırlık yapıyorum. Hem kaynaştırma öğrencisinin ailesini hem de diğer aileleri uygulama süreci ve çocuklar hakkında bilgilendiriyorum. (O11)

Ortamı Hazırlama

Öğretmenler kaynaştırma uygulamalarına yönelik hazırlık aşamasında öğrenme ortamlarında birtakım düzenlemeler yaptıklarını belirtmişlerdir. Kaynaştırma öğrencisinin yetersizlik türü ve derecesinin ortam düzenlemede önemli bir yol gösterici olduğunu belirten öğretmenler (O1-O11), ortamın hazırlanmasında iki unsuru yerine getirdiklerini ifade etmişlerdir. Bunlar *güvenli ortam sağlama, araç gereç ve materyal desteği sağlamadır*. Görüşülen öğretmenler özellikle görme, ortopedik yetersizlik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu gibi yetersizlik türlerinde ortamın güvenli hâle getirilmesinin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. Yine öğretmen görüşlerine göre güvenli ortama yönelik hazırlıklar kapsamında ışıklandırma, oturma düzeni, masa, sandalye, dolap, kalorifer gibi sınıf içi unsurların ayarlanması ön plandadır.

Kaynaştırma uygulamalarına başlarken ilk önce kaynaştırma öğrencisinin yetersizlik türü ve derecesi hakkında kapsamlı bilgiler ediniyorum. Bu bilgiler ışığında sınıf içi ne gibi düzenlemeler yapabilirim ve sınıfı nasıl daha güvenli hâle getirebilirim? sorusuna yönelik yaptığım araştırmalar sonucunda gerekli ortamı ayarlamaya çalışıyorum. (O2)

Öğretmenlerin kaynaştırmaya hazırlık kapsamında ortama yönelik yapılan hazırlıklardan biri de kaynaştırma öğrencilerine verilen *araç gereç ve materyal desteğidir* (O1-O11). Görme, işitme, ortopedik, dil ve konuşma bozukluğu gibi yetersizlikleri olan kaynaştırma öğrencilerine yönelik çeşitli destek materyallerinin ortama sokulması yönünde öğretmenlerin çabalarının olduğu görülmektedir.

Kaynaştırma öğrencisinin yetersizliğinin türü ve derecesi materyal desteği sağlamam için bana bilgi veriyor. Mevcut imkânlar dâhilinde ve yaptığım uyarlamalar çerçevesinde gerekli materyalleri hazırlıyorum. (O9)

Rehber Öğretmenlerin Kaynaştırma Eğitimine Hazırlık Çalışmalarına Yönelik Görüşleri:

Öğretmenleri Hazırlama

Okul rehber öğretmenleri kaynaştırma uygulamalarında ilk olarak öğretmenlere, ihtiyaç duydukları konularda destek verdiklerini belirtmişlerdir. Çocukların yetersizlik özellikleri ve sınıf içinde ortaya çıkabilecek davranışsal problemler hakkında öğretmenle bilgilendirici görüşmeler yaptıklarını belirten okul rehber öğretmenleri aynı zamanda bireyselleştirilmiş eğitim programlarının hazırlanıp uygulanmasında da öğretmenlere rehberlik ettiklerini belirtmişlerdir (R1-R11).

Kaynaştırma öğrencisinin ana sınıfına geleceği kesinleştikten sonra ilk olarak öğretmenle irtibata geçerek kaynaştırma öğrencisinin özellikleri hakkında bilgilendirme ve destek sağlıyorum. Öğretmenlerin özellikle ihtiyaç duydukları yardım ve rehberliğin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama ve uygulama konusunda olduğunu bilerek bu konuda desteğimi sürdürüyorum. (R3)

Okul Yönetimini Hazırlama

Okul rehber öğretmenleri kaynaştırma uygulamalarına hazırlık kapsamında kaynaştırma öğrencilerinin hangi sınıflara yerleştirileceği, sınıfın ışık, ses, görüntü bakımından düzenlenmesi, araç gereç ve materyal temini, sınıfın fiziksel ortamının güvenli hâle getirilmesi ve okulda bazı gerekli fiziksel düzenlemelerin yapılmasına yönelik okul yönetimine yardım ve rehberlik yaptıkları yönünde görüş bildirmişlerdir (R1-R11).

Kaynaştırma öğrencilerinin görecekları ortam ve ilgili öğretmenin doğru şekilde seçilmesi önemlidir. Ben bu konuda okul yönetimine yardımcı oluyorum. Yönetimi bilgilendirme ve yönlendirme ile doğru yönde eğitim ve verimli ortam yaratmaya çalışıyorum. (R7)

Öğrencileri Hazırlama

Okul rehber öğretmenlerinin görüşlerine göre kaynaştırma uygulamalarına hazırlık kapsamında öğrencilere yardım ve rehberlik yapılmaktadır. Hem normal gelişim gösteren öğrencilerin, hem de kaynaştırma öğrencisinin eğitim sürecine hazırlanması için ihtiyaç duyulan her konuda okul rehber öğretmenleri onlara yardım ettiklerini ifade etmişlerdir (R1-R11).

Kaynaştırma uygulamalarında hem kaynaştırma öğrencisine hem de diğer öğrencilere yardım etmekteyim. Bilgilendirme, tanışma ve kaynaşma etkinlikleri gibi süreçlerde sınıfta olmaya çalışıyorum. (R8)

Aileleri Hazırlama

Okul rehber öğretmenleri kaynaştırma uygulamaları başlarken hem normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerine hem de kaynaştırma öğrencisinin ailesine *seminer, bireysel görüşme ve müşavirlik* şeklinde yardım ve rehberlik ettiklerini belirtmişlerdir (R1-R11).

Kaynaştırma uygulamalarının başında ailelerin bilgilendirilmesi ve hazırlanması gerektiğine inanan bir rehber öğretmen olarak, tüm ailelere uygun şekillerde destek vermeye ve rehberlik etmeye çalışıyorum. Seminerler, bireysel görüşmeler şeklinde düzenlediğim etkinliklerde ailelerin süreç hakkında bilgilendirilmeleri ve mevcut kaygı ve sorunlarını aşmalarına yardım ediyorum. (R2)

Ebeveynlerin Kaynaştırmaya Hazırlık Kapsamında Aldıkları Destek ve Rehberliğe Yönelik Görüşleri:

Ebeveynlerin görüşlerine göre kaynaştırma uygulamaları kapsamında okul öncesi öğretmenleriyle ebeveynler çeşitli bilgilendirici görüşmeler yapmaktadırlar (N1-N11; K1-K11). Ancak okul rehber öğretmeni ve okul yöneticileri sadece kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerine bilgilendirme yönünde etkinlikler yapmışlardır. Ebeveynlere yönelik yapılan bilgilendirme etkinlikleri ise sadece *okul* ortamında yapılmıştır (N1-N11; K1-K11). Ebeveynler okul ortamında yapılan bilgilendirici etkinliklerin yanı sıra *sınıf içi etkinliklere, doğum günü kutlamaları ve gezilere* katılma yönünde desteklendiklerini ifade etmişlerdir (N1-N11; K1-K11). Kaynaştırma öğrencilerinin tüm ebeveynleri *sınıf ortamının düzenlenmesinde* rol aldıklarını ifade ederken (K1-K11), normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynleri sınıf ortamlarının düzenlenmesinde rol almadıklarını belirtmişlerdir (N1-N11).

Kaynaştırma öğrencisi sınıfa geldiğinde öğretmen biz ebeveynlere bilgilendirici not göndererek toplantı için çağırdı. Toplantıya katıldığımda kaynaştırma öğrencisinin özelliklerini ve neler yapmamız gerektiğini bizlere anlattı. Yararlı da oldu bence. O çocuğun annesi bende olabilirdim diye düşünmeme neden oldu. Sonraki süreçte öğretmenin katılmamı istediği tüm etkinliklere, kutlamalara ve gezilere katılmaya çalıştım. (N1)

Çocuğumun diğer çocuklarla birlikte eğitim alabilmesi çok heyecan vericiydi. Hissettiğim bu duyguları öğretmen, okul rehber öğretmeni ve okul müdürüyle paylaşma fırsatlarım oldu. Bana yardımcı oldular ve ihtiyaç duyduğum bilgilere ulaşmamı sağladılar. Okula gittiğim günlerde beni boş geri çevirmediler. Öğretmenin sınıfta yapılan birçok etkinliğe, öğrencilerin doğum günü kutlamalarına ve yaptıkları gezilere beni çağırması güzeldi. Çocuğumu eğlenirken ve öğrenirken görme fırsatım oluyordu. Öğretmen sınıflarında yapacakları düzenlemeye beni de çağırdı. Hem aldıkları önlemleri gördüm hem de çocuğum ve diğer çocuklar için bir şeyler yapabilmem hazzını tattım. (K3)

Sorunlar:

Katılımcıların görüşlerine göre kaynaştırma uygulamalarında yaşanan sorunları 5 başlık altında toplanmak mümkündür. Bunlar: *Aile kaynaklı sorunlar, öğrenci kaynaklı sorunlar, yönetim kaynaklı sorunlar, öğretmen kaynaklı sorunlar ve ortam kaynaklı sorunlardır.*

Aile Kaynaklı Sorunlar

Görüşler incelendiğinde tüm katılımcıların belirttiği (ebeveynler, öğretmenler ve okul rehber öğretmenleri) bazı aile kaynaklı sorunlar vardır. Kaynaştırma öğrencilerinin ailelerinden kaynaklanan sorunların; *ebeveynlerin kendi çocuğunun özel durumunu kabullenmemesi* (O1, O2, O3; R1, R2, R11), *yetersiz iş birliği* (R1), *üst düzey beklenti* (O5; R4; N1, N2, N3) ve *umutsuzluk* (R7) olduğu görülmektedir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin ailelerinden kaynaklanan sorunların ise *kaynaştırma öğrencisini kabul etmeme* (O8, O10) ve *kaynaştırma öğrencilerinin ailelerine karşı olumsuz tavırlar* (K7) olduğu görülmektedir.

Aileler kaynaştırma öğrencilerinin özel durumlarını kabullenmek istemiyorlar. Normal görüşme süreçlerinde bile çocuğun desteklenmesine yönelik durumları belirttiğimde böyle bir şeye ihtiyaç yok benim çocuğumla aynı ortamda olmasın onlara özgü eğitim veren okullara gitsinler gibi ifadeler kullanıyorlar. (O2)

Kaynaştırma öğrencisinin velisi öğretmenin elinde sihirli bir değnek varmış gibi tavır içerisine giriyor. Çocuk okula birkaç gün devam edince her şeyi başarıp yapabilecek gibi bir beklenti içerisinde gösterdikleri tavırlar beni geriyor. Süreçte böyle olmadığı görülünce aileler öğretmenin başarısız olduğunu düşünüyorlar. (O5)

Öğrenci Kaynaklı Sorunlar

Görüşler incelendiğinde, öğrenci kaynaklı temel sorunun *uyum* olduğu görülmektedir. Belirtilen görüşlerden uyum sorunun hem kaynaştırma öğrencisi tarafından hem de normal gelişim gösteren öğrenciler tarafından ortaya çıkarıldığı görülmektedir (O1, O2, O4, O6, O7, O8, O9, O10, O11; R1, K1, K2, K3, K5, K6, K8, K9, K10, K11; N4, N5, N6, N7, N8, N9, N10, N11).

Ben çocuğumun uyum sürecinde yaşadığı zorlukları gördüm. Bu yönde öğretmene elimden gelen desteği verdim ve öğretmenin de aynı şekilde çaba gösterdiğini düşünüyorum. Ancak diğer çocukların olumsuz tavırları çocuğumun okula uyumunu zorlaştırıyor ve çocuğum bundan olumsuz etkileniyor. (K3)

Yönetim Kaynaklı Sorunlar

Görüşlere göre yönetim kaynaklı temel sorunun *yetersiz ilgi* olduğu görülmektedir (O1; R1, R2).

İlkokul yöneticilerinin en az ilgilendiği sınıflar ana sınıfları oluyor. Çoğunlukla yöneticiler anasınıfını ve özelliklerini bilmedikleri için bu sınıfın sorunlarıyla ilgilenmiyorlar. Kaynaştırma uygulamalarını sadece öğretmenin üzerine yıkıp sorun yöneticilere gidene kadar uzak kalıyorlar. (R1)

Öğretmen Kaynaklı Sorunlar

Öğretmen kaynaklı sorunların olduğuna yönelik okul rehber öğretmenleri görüş bildirmişler ve bu sorunların *kaynaştırma öğrencilerini reddetme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama yetersizliği* olduğunu belirtmişlerdir (R1, R5, R6, R8, R9, R10).

Öğretmenler kaynaştırma öğrencisini bir tür zorluk olarak görüyorlar ve bu kadar okulun içinde niye bana geliyor diye yakınıyorlar. Hatta bazen öğretmenlerin kasıtlı sorun çıkarıp kaynaştırma öğrencisinin başka bir kuruma götürülmesi için çabaladıklarını görmekteyim. Ayrıca öğretmenler bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlayamıyorlar. Bu konuda çok yetersizler. (R5)

Ortam Kaynaklı Sorunlar

Görüşlere göre ortam kaynaklı sorunların *yetersiz araç gereç ve materyal* (O1, O3, O5, O6, O9; R3), *kalabalık sınıflar* (R2, R7) ve *ulaşım* (K4, K6, K7, K8) olduğu görülmektedir.

Millî eğitim müdürlükleri ve rehberlik araştırma merkezleri kaynaştırma öğrencilerini okullara gönderiyorlar ama okullara yeterli araç gereç ve materyal desteği sağlanmıyor. Bazen yetersiz araç gereç yüzünden bütün çabamız zayi olabiliyor. (O6)

Kaynaştırma öğrencisi alınan ana sınıflarının mevcutları çok kalabalık oluyor. Öğretmenler bu konuda çaresiz. (R7)

Çocuğumu okula götürürken zorlanıyorum. Keşke okullarda rehabilitasyon merkezleri gibi servis hizmeti sağlasalar. (K6)

Sorunların Çözümü:

Öğretmenler, ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik *ebeveynlerle toplantı yaptıkları* (O1, O4, O5, O7, O9, O11), *ebeveynlere bireysel yardım ettikleri* (O2, O3, O6, O8) veya *ihtiyaç duydukları konularda ebeveynlerden bireysel yardım aldıkları* (O2, O3, O6, O8) ve *etkinlik temelli çözüm* (O1, O6, O8, O10) bulmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Ebeveynlerle yaşanan sorunların en iyi çözüm yolu toplantılar oluyor. Biraz empatik yaklaşım ve biraz da tatlı dil ile yaptığım toplantılarda şu ana kadar çözemediğim bir sorun olmadı. (O4)

Çocukların uyum sorunları ancak eğlenceli etkinlikler içerisinde çözülüyor. Eğlenceli ve hareketli etkinlikler ile kaynaşma daha kolay sağlanıyor. (O8)

Okul rehber öğretmenlerinin ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik aile, öğretmen ve yöneticilere *seminerler* düzenledikleri (R1, R3, R6, R7, R10, R11), çocuklara *oryantasyon* çalışmaları yaptıkları (R4, R5, R8), öğretmenler tarafından oluşturulan problemleri ise *ikna ve gözdağı* yoluyla (R2, R5, R9) çözmeye çalıştıkları görülmektedir.

Okul öncesi öğretmenleri kaynaştırma öğrencisini reddettiğinde ya da kaynaştırmaya yönelik olumsuz tavır içerisinde olduğunda öğretmeni ikna etmeye çalışıyorum. İkna yöntemi yetersiz kalırsa bu konudaki kanun ve yönetmeliklerin ilgili maddelerini bularak öğretmene gösteriyorum. Maalesef ülkemizde kanun gücü olmadığında hiç kimse gönüllü olarak bir şey yapmıyor. (R2)

Ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri *öğretmenlerden* (K1, K3, K5, K6, K10), *okul rehber öğretmeninden* (K2, K9, K11), *doktordan* (K2, K8), ve *okul yönetiminden* (K9) yardım almaktadırlar. Bazı ebeveynler ise sorunları *kendi çabaları ile çözmeye çalıştıklarını* belirtmişlerdir (K4, K7).

Ne tür sorun yaşasam ilk olarak aklıma gelen kişi çocuğumun öğretmeni oluyor. Kendisi bu güne kadar yaşadığım tüm sorunlara elinden geleni yaptı. (K3)

Sorunları çözmeye kurumun en etkili iki kişisinden yardım alıyorum. Bu kişiler rehber öğretmen ve müdür. (K9)

Eğitim süreciyle ilgili yaşadığım tüm sorunları araştırarak ve kendi çabamla aştım. (K4)

Normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynleri ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik *öğretmenden* (N1, N4, N5, N6), *okul yönetiminden* (N2, N3) ve *okul rehber öğretmeninden* (N7, N8, N9, N10, N11) yardım aldıklarını ifade etmişlerdir.

Ben diğer ailelerle sorun yaşadığımda veya çocuğum okulda bir sorun yaşadığında öğretmenle görüşüyorum. Öğretmen hem çocukları en iyi tanıyan hem de bizimle sürekli görüşen kişi. Sorunların çözümü de ondan geçiyor. (N4)

Öneriler:

Görüşler incelendiğinde kaynaştırma uygulamalarına yönelik önerilerin daha çok beklenti şeklinde olduğu ve bu beklentilerin 4 başlıkta toplandığı görülmektedir. Bunlar: *Ailelerden beklentiler*, *öğretmenden beklentiler*, *okul rehber öğretmeninden beklentiler* ve *okul yönetiminden beklentiler*dir.

Ailelerden Beklentiler

Ailelerden *empati* ve *destek* (O1-O11; R1-R11; K1-K11), *kaynaştırma öğrencisini koşulsuz kabul* (K1, K3, K7) ve *normal gelişim gösteren öğrencilerin seviyelerine saygı* (N1, N3, N5) yönünde beklentiler olduğu görülmektedir.

Aileler birbirleriyle empati kurmalılar. Hem kaynaştırma öğrencisinin aileleri hem de diğer çocukların aileleri birbirlerine destek olmalılar. (O5)

Çocukların okuldaki uyumlarının önemli bir ayağı ailelerdir. Ben ailelerin bu konuda bilinçli olarak hareket edip birbirlerini anlamalarını ve destek olmalarını bekliyorum. (R2)

Benim yaşadığım durum herkesin başına gelebilir. Diğer ailelerden bu konuda anlayış ve destek bekliyorum. (K1)

Bizler kaynaştırma öğrencisinin özel durumuna saygı duyuyoruz ama onlar da bizim çocuklarımızın gelişimsel özelliklerine saygı duysunlar. Tüm çocukları kendi çocuklarının seviyesinde hareket etmeye zorlamasınlar. (N3)

Öğretmenden Beklentiler

Kaynaştırma eğitimi uygulamaları kapsamında *öğretmenden koşulsuz kabul* (R1, R2, R3, R4, R8), *iş birliği* (R5, R6, R7), *gönüllülük* (R9, R10, R11), *empati* (K3, K10), *yönetmeliklere uygun davranma* (K1-K11) ve *bilgilendirici toplantıların artırılması* (N1-N11) yönünde beklentiler olduğu görülmektedir.

Çocukların özellikleri her ne olursa olsun öğretmenler onları koşulsuz kabul etmelidirler. (R2)

Öğretmelerden beklentim hem ailelerle hem de rehber öğretmenle daha nitelikli iş birliği içerisinde olmalarıdır. (R6)

Öğretmenler kaynaştırma öğrencisine yapacağı her türlü yardımda içten ve gönüllü davranmalıdır. (R10)

Her öğretmenin kendini bizim yerimize koyarak bizi anlamasını bekliyoruz. (K3)

Devletimiz her türlü önlemi almak için çeşitli kanun ve yönetmelikler oluşturmuş. Ancak çoğunlukla bunlara kimse uymuyor. Benim beklentim öğretmenlerin bu kanunların gerektirdiği gibi davranmaları. (K4)

Öğretmen bilgilendirici toplantıları artırırrsa iyi olur. (N5)

Okul Rehber Öğretmeninden Beklentiler

Öğretmenlerin ifade ettikleri görüşlere göre, okul rehber öğretmenlerinden *aileleri yeterli bilgilendirme ve yönlendirme yapmaları* (O1-O11) hususunda beklentiler vardır.

Rehber öğretmenler ailelerle biraz daha yakın ilişkiler içerisinde olmalıdır. Çoğu konuda ailelerin ihtiyaç duydukları bilgilendirme ve yönlendirmeye daha fazla zaman ayırmalıdır. (O3)

Okul Yönetiminden Beklentiler

Görüşlere göre okul yönetiminden *yeterli ilgi ve destek* (O1-O11; R1-R11) ile *giriş çıkışlarda ve okula devamda esneklik* (K1-K11) yönünde beklentilerin olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların tümü Millî Eğitim Bakanlığında *özel eğitim uzman desteğinin sağlanması* (O1-O11; R1-R11; K1-K11; N1-N11) yönünde beklentilerinin olduğunu belirtmişlerdir.

Yöneticiler kaynaştırmanın içinde daha fazla yer almalıdırlar. Her türlü destek için öğretmenler yöneticiyi yanında hissetmelidir. (O7)

Bizim çocuklarımız diğer öğrencilerden farklı. Hazırlanmaları, beslenmeleri ve okula gelmeleri daha yavaş ve sorunlu olabiliyor. Okul yönetiminin giriş çıkışlarda ve devamsızlıkta bize sorun çıkarmamasını bekliyorum. (K1)

Çoğu zaman yetersiz kalıyorum ama bir özel eğitim uzmanımız yok. Bakanlık bu konuda önlem almalıdır. (O2)

Kaynaştırmanın başarıya ulaşmasında özel eğitim desteği şart. Bu desteğin her okula sağlanması gerekir. (R3)

Çocuğumun özel durumu ile ilgili uzmanların okullarda olmasını istiyorum. (K5)

Hem öğretmene destek hem de bizim çocuklarımızın eğitsel faaliyetlerinin aksamaması için özel durumu olan çocuklara uzmanların desteği gereklidir. (N8)

Sonuç ve Tartışma:

Görüşlerden elde edilen bulgular; okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına başlarken *öğrencilere, ebeveynlere ve eğitim ortamına* yönelik çeşitli hazırlık çalışmaları yaptığını göstermektedir. Öğretmenler öğrencilerin hazırlanması kapsamında çeşitli *bilgilendirme ve açıklamalar, tanışma ve kaynaşma etkinlikleri* ile *drama* etkinlikleri yapmaktadırlar. Okul öncesi öğretmenleri kaynaştırmaya hazırlık sürecinde tüm ebeveynlerle *bireysel görüşmeler* yaparak ebeveynleri kaynaştırma sürecine hazırlamaktadırlar. Yine öğretmenler kaynaştırma uygulamalarına *uygun ve güvenli ortam* ile *kaynaştırma öğrencisinin özelliklerine uygun araç gereç ve materyal sağlayarak* eğitim ortamına yönelik hazırlıklar yapmaktadırlar. Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik yaptıkları hazırlık çalışmaları kaynaştırma sürecinin istenilen başarıya ulaşması için önemlidir. Kaynaştırma eğitimin başarısı normal gelişim gösteren öğrencilerin, kaynaştırma öğrencisinin, ebeveynlerin ve okul personelinin yeterli ve etkili bir şekilde hazırlanmasından etkilenir (Aral ve Gürsoy, 2007). Öğretmenlerin normal gelişim gösteren öğrencileri kaynaştırma eğitimine hazırlarken yaptıklarını ifade ettikleri etkinlikler (bilgilendirme ve açıklamalar, tanışma ve kaynaşma etkinlikleri, drama) bir kaynaştırma eğitime başlamadan önce yapılması gereken etkinlikler arasındadır. Zira çocukların belki öğretmenden daha fazla birbirleriyle etkileşime gireceği ve birbirlerini etkileyebilecekleri göz önüne alınırsa kaynaştırma öğrencisinin etrafındaki diğer çocuklardan olumlu bir şekilde etkilenmesi için ortam hazırlanmalıdır. Bu psikolojik ve sosyal ortamın hazırlanması için normal gelişim gösteren öğrencilerin; kaynaştırma öğrencisinin yetersizlik türü ve özellikleri hakkında bilgilendirilmesi, öğrencilerle görüş alışverişi sürecinin sürdürülmesi için toplantılar yapılması ve öğrencilerin kendilerini özel gereksinimli çocukların yerine koyarak empati kurmalarını kolaylaştıracak canlandırma etkinliklerinin yapılması normal gelişim gösteren çocukların kaynaştırma eğitimine hazırlanması sürecinde yapılabilecek etkinliklerdendir (Batu ve Kırcaali İftar, 2006).

Okul rehber öğretmenleri kaynaştırma uygulamalarına hazırlık kapsamında *öğretmene, öğrencilere, ailelere ve okul yöneticilerine* rehberlik etmektedirler. Rehber öğretmenler; okul öncesi öğretmenlerine ve öğrencilere *bilgilendirici görüşmeler, ailelere seminerler, bireysel görüşmeler ve müşavirlik hizmetleri* şeklinde rehberlik etmektedirler. Okul yöneticilerine ise *kaynaştırma öğrencilerinin hangi sınıflara ve hangi öğretmene yerleştirileceği, sınıfın ışık, ses, görüntü bakımından düzenlenmesi, araç gereç ve materyal temini, sınıfın fiziksel ortamının güvenli hâle getirilmesi ve okulda bazı gerekli fiziksel düzenlemelerin yapılmasına* yönelik rehberlik etmektedirler. Sucuoğlu'nun (2006), kaynaştırma uygulamalarında okul rehber

öğretmenlerinin ebeveynlere ve öğretmene destek olma, çocukları bilgilendirme ve rehberlik etme rollerini yerine getirmesi gerektiğini belirten görüşü bu bulguyu desteklemektedir.

Ebeveynlerin görüşlerine göre kaynaştırma uygulamalarının hemen başında öğretmenler ebeveynlerle çeşitli *bilgilendirici görüşmeler* yapmışlardır. Ancak okul rehber öğretmenleri sadece *kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleriyle* görüşmüştür. Ebeveynlerin tümü bilgilendirme görüşmelerini *okul ortamında* yapmışlardır. Ebeveynler çeşitli *sınıf içi etkinliklere, doğum günü kutlamalarına ve alan gezilerine* katılmışlardır. Kaynaştırma uygulamalarına hazırlayıcı etkinlikler kapsamında yapılan *sınıf ortamının düzenlenmesine* kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynleri katılırken diğer öğrencilerin ebeveynleri katılmamışlardır. Bu bulgudan çıkan sonuca göre normal gelişim gösteren çocukların aileleri sürece tam olarak katılmamaktadırlar. Oysa kaynaştırma eğitimlerinde tüm ebeveynlerin sürecin içerisinde olması gerekmektedir. Çünkü aileler, kaynaştırma eğitiminde çok güçlü destekçilerdir. Hem özel gereksinimli hem de normal gelişim gösteren çocukların ailelerinin kaynaştırma eğitimi ve sağlanacak yararlar konusunda bilgilendirilmesi çocukların tutumlarını olumlu yönde etkilemektedir (Başal, 2003). Ailelerin sürece katılması ve iş birliğinin artması aynı zamanda tutumlarının da olumlu yönde gelişmesine katkı sağlamaktadır (Karamanlı, 1998).

Görüşme sonuçlarına göre kaynaştırma sürecinde çeşitli sorunlar yaşanmakta ve bu sorunlar *ebeveyn* (kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin durumu kabullenmemesi, yetersiz iş birliği, üst düzey beklenti, umutsuzluk, diğer öğrencilerin ebeveynlerinin kaynaştırma öğrencisini kabul etmeme davranışları, kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerine karşı olumsuz tavırlar), *öğrenci* (uyum sorunları), *yönetici* (yetersiz ilgi), *öğretmen* (kaynaştırma öğrencilerini kabul etmeme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlamada yetersizlikler) ve *eğitim ortamı* (yetersiz araç gereç ve materyal, sınıfların kalabalık oluşu ve kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerinin yaşadıkları ulaşım sorunları) kaynaklı olabilmektedir. Bu çalışmada elde edilen bulgulardan biri kaynaştırma öğrencilerinin ebeveynlerindeki umutsuzluktur. Bu probleminin süreçteki uygulamalarla ilişkili olduğu söylenebilir. Süreçteki uygulamalarda görülen başarı ebeveynlerin umutsuzluk düzeyini azaltabilmektedir. Kaynaştırma eğitimi sürecindeki uygulamalara katılan ebeveynlerdeki umutsuzluk ve kaygının azalttığına yönelik Ceylan'ın (2004) elde ettiği bulgular vardır. Öğrenci kaynaklı olarak ortaya çıktığı belirtilen uyum sorunları kaynaştırma öğrencisinden kaynaklanabildiği gibi normal gelişim gösteren öğrencilerden de kaynaklanabilmektedir. Yapılan çeşitli araştırmalardan elde edilen bulgular hem normal gelişim gösteren çocukların kaynaştırma öğrencisini hemen kabullenmeyip birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olduğunu hem de kaynaştırma öğrencilerinin ortama

ve akranlarına hemen uyum sağlamayıp birtakım uyum problemleri oluşturduğunu göstermektedir (Bramston, Bruggerman ve Pretty, 2002; Kuhne ve Wiener, 2000; Pijl, Frostad ve Flem, 2008; Soresi ve Nota, 2000; Temir, 2002; Yavuz, 2005). Uyum problemlerinin oluşmamasında ve kaynaştırma eğitimi için etkili bir sınıf ortamı oluşturmada öğretmen önemli bir etkidir. Çulhaoğlu İmrak (2009) yaptığı araştırmada kaynaştırmaya karşı olduğunu belirten öğretmenlerin sınıflarında daha fazla uyum sorunları olduğu sonucunu elde etmiştir. Öğretmenlerin bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlamada yetersiz görüldüğüne yönelik bulguya benzer bir bulgu Akalın'ın (2014) yaptığı araştırmada da elde edilmiştir. Akalın'ın çalışmasında okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlamada bilgi ve yardım gereksinimlerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada eğitim ortamına yönelik belirtilen sorunlara benzer sonuçlar yapılan çeşitli araştırmalarda elde edilmiştir (Dikici Sığıtmaç, Hoş ve Abbak, 2011; Varlıer, 2004).

Ortaya çıkan sorunlara yönelik öğretmenlerin *toplantular*, *ebeveynlerle bireysel yardım alma/verme* ve çocukların uyum sorunlarına yönelik *etkinlik temelli* çözüm aradıkları görülmektedir. Okul rehber öğretmenleri ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik ebeveyn, öğretmen ve yöneticilere *seminerler* düzenlemekte, çocukların uyum sorunlarına yönelik *oryantasyon* çalışmaları yapmakta ve okul öncesi öğretmenlerine çeşitli yönetmelik ve kanunlardan bahsederek *ikna ve gözdağı* vermektedirler. Ebeveynlerin ortaya çıkan sorunları *çeşitli kişilerden yardım alarak* (öğretmen, okul rehber öğretmeni, okul yöneticileri, doktorlar) ya da *kendi çabalarıyla çözmeye çalıştıkları* görülmektedir.

Katılımcıların belirttiği öneriler beklenti şeklindedir. Kaynaştırma kapsamında ebeveynlerden *empati ve destek*, kaynaştırma öğrencisini *koşulsuz kabul ve diğer öğrencilerin gelişimsel seviyelerine saygı* beklenmektedir. Okul öncesi öğretmenlerinden kaynaştırma öğrencisini *koşulsuz kabul, yeterli iş birliği, kaynaştırma eğitiminde gönüllülük, empati, yasa ve yönetmeliklere göre davranma ve bilgilendirme toplantılarının artırılması* beklenmektedir. Kaynaştırma eğitimlerinde öğretmenlerin görev ve sorumluluk bilinciyle hareket etmesinin yanında gönüllü de olması gerekmektedir. Çünkü kaynaştırma uygulamalarının öğretmenlere de yararları vardır. Süreçte özel eğitime muhtaç bireylere karşı olumlu tutumların oluşması için öğretmenlerin bu uygulamalarda gönüllü olmaları gerekir. Bu yönde Okyay'ın (2006) yaptığı çalışmada, sınıfında engelli çocukların bulunduğu öğretmenlerin, sınıfında sadece normal gelişim gösteren çocukların olduğu öğretmenlere göre daha olumlu tutumlara sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Okyay bu tutumlarda öğretmenlerin akademik eğitimlerinin, yaşlarının ya da görev yaptıkları okul türlerinin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarında etkili olmadığını belirtmiştir. Yine Kılıç'ın (2011) yaptığı araştırma sonucu da okul öncesi öğretmenlerinin

engellilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu yönündedir. 2006 yılında yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 59. maddesinde öğretmenlerin görev ve sorumlulukları belirtilmiş ve bu görev ve sorumlulukları arasında öğretmenin olumlu tutuma sahip olması, özel gereksinimli çocuğun özür durumuna uygun fiziksel düzenlemelerin sağlanmasında okul idaresi ve aile ile iş birliği içinde olması ve tüm çocukların birlikte rol alacağı etkinlikleri planlaması vurgulanmıştır. Bu maddeye göre öğretmen bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlamalı ve gerekli materyalleri temin etmelidir. Ayrıca ailelerle ilgili çalışmalar yürütmeli ve iş birliği sağlamalıdır (MEB, 2006).

Beklentilere bakıldığında; okul rehber öğretmenlerinden *yeterli bilgilendirme ve yönlendirme* yapılması beklenirken, okul yöneticilerinden *yeterli ilgi ve destek* ile *okul kuralarında (giriş çıkış saatleri ve okula devam) kaynaştırma öğrencilerine yönelik esneklik* yapılması beklenmektedir. Bu araştırmada ortaya çıkan öğretmenlerin rehber öğretmenlerden yeterli bilgilendirme ve yönlendirme beklentisine yönelik bulgu çeşitli araştırmalarda elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir. Yapılan birçok araştırma sonucu öğretmenlerin özel eğitime yönelik bilgi yetersizliğinin olduğunu göstermiştir (Altun ve Gülben, 2009; Balaban, Yılmaz ve Yıldızbaşı, 2009; Gök, 2009; Özbaba, 2000; Varlıer, 2004). Okul yöneticileriyle ilgili beklentilere yönelik değerlendirme yapıldığında, kaynaştırma eğitimi için her türlü önlem ve düzenlemeleri yapması gereken okul yöneticilerinin özel gereksinimli çocuğu kabullenici tutum sergilemesi, sınıf öğretmenine fiziksel düzenlemeler, gerekli öğrenmeler ve uygulamaları sağlamanın için destek vermesi gerekmektedir (Kargin, 2004). Yöneticilerin kaynaştırma öğrencilerinin ailelerine yönelik yaklaşımlarını inceleyen Tuş ve Çifci Tekinarslan (2013) kaynaştırma öğrencilerin annelerinin okul öncesi kaynaştırma eğitimi kapsamında en fazla olumlu yaklaşımı öğretmenlerden, olumsuz yaklaşımları ise okul yönetiminden gördüklerini belirtmişlerdir.

Araştırmanın bulgularından biri olan ve özellikle kaynaştırma öğrencisinin ebeveynlerinin okula devam konusunda okul yönetiminden beklendikleri *esneklik* aslında uzun vadede çocuğun devamsızlık süresinin artmasına ve gelişimine yönelik olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına sebep olabilir. Çünkü Holahan ve Costenbader'in (2000) çalışmalarında elde ettikleri sonuçlardan biri okul öncesi eğitim döneminde kaynaştırma programına ve okula tam gün devam eden özel gereksinimli çocukların, yarım gün devam edenlere göre daha yüksek düzeyde gelişim gösterdikleridir.

Tüm katılımcıların okullara *özel eğitim uzman desteğinin sağlanması* yönündeki beklentilere ilişkin bulguyu, Kaya'nın (2005) yaptığı araştırmada elde ettiği sonuçlardan biri

olan öğretmenlerin özel gereksinimli çocuklarla ilgili bir uzman ile iş birliği kuramadıkları, kaynaştırma ile ilgili yeterli seminer verilmediği sonucu desteklemektedir.

Öneriler

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar ışığında aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

- Kaynaştırma eğitimi uygulamalarında özel eğitim uzman desteği sağlanmalıdır.
- Yöneticiler kaynaştırma eğitimlerinde öğretmen, rehber öğretmen ve ebeveynlerle daha fazla iş birliği yapılmalıdır.
- Bu araştırmada normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynlerinin ortam düzenleme sürecinde çok fazla yer almadıkları görülmüştür. Kaynaştırma öğrenci ebeveynleriyle empati kurabilmenin temel yollarından biri olarak da ortam düzenlemeye bu ebeveynlerin katılması düşünülmelidir.
- Katılımcıların önerileri arasında ön plana çıkan empati ve destek için tüm ebeveynlere drama vb. etkinlikler yapılabilir.
- Ebeveynlere yönelik yapılan her türlü bilgilendirme ve rehberlik sadece okul ortamında değil ev ortamlarında da yapılmalıdır.
- Bu araştırma kapsamında ele alınmayan okul yöneticilerinin de görüşleri alınabilir.

Kaynaklar

- AKALIN, S. (2014). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Çalışan Rehber Öğretmenlerin Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Gereksinimleri. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 6(1), 115-142.
- AKSOY, P. (2010). Ebeveynlerin Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*, 11-13 Kasım, Antalya.
- ALTUN, T. ve GÜLBEN, A. (2009). Okul Öncesinde Özel Gereksinim Duyan Çocukların Eğitimindeki Uygulamalar ve Karşılaşılan Sorunların Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 253-272.
- ARAL, N. (2011). *Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- ARAL, N. ve GÜRİSOY, F. (2007). *Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- ARTAN, İ. ve UYANIK BALAT, G. (2003). Okul Öncesi Eğitimcilerin Entegrasyona İlişkin Bilgi ve Düşüncelerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(1), 65-80.
- ATAMAN, A. (ed.). (2005). *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*. (2. baskı). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

- BALABAN, M., YILMAZ, Ö. ve YILDIZBAŞ, F. (2009). Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. *I. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi*, Çanakkale. www.oc.eab.org.tr/egtconf/pdfkitap/pdf/568.pdf (Erişim: 27.09.2014).
- BAŞAL, M. (2003). *Okul Öncesi Dönemde Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 756, 29-42.
- BATSHAW, M. L. (ed.). (1997). *Children with Disabilities* (4th edition). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Company.
- BATU, S. ve KIRCAALİ İFTAR, G. (2006). *Kaynaştırma*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- BATU, S., ÇOLAK, A. ve ODLUYURT, S. (2012). *Özel Gerekli Çocukların Kaynaştırılması*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- BERG, B. L. (2009). *Qualitative Research Methods for The Social Sciences* (7th edition). Boston, MA: Pearson Education, Inc.
- BERNSTEIN, D. K. ve TIEGERMAN FARBER, E. (2002). *Language and Communication Disorders in Children* (5th edition). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- BRAMSTON, P., BRUGGERMAN, K. ve PRETTY, G. (2002). Community Perspectives and Subjective Quality of Life. *International Journal of Disability, Development and Education*, 49, 385-397.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö. E., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (12. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- CAVKAYTAR, A. ve DİKEN, H. İ. (2005). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- CAVKAYTAR, A. ve DİKEN, H. İ. (2012). *Özel Eğitim 2: Özel Eğitim Uygulamaları*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- CEYLAN, R. (2004). *Entegre Eğitime Katılan ve Katılmayan Engelli Çocuk Annelerinin Depresyon ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- ÇULHAOĞLU İMRAK, H. (2009). *Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen ve Ebeveyn Tutumları ile Kaynaştırma Eğitimi Uygulanan Sınıflarda Akran İlişkilerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DE BOER, A. A., PİJL, S. J. ve MİNNAERT, A. E. M. G. (2010). Attitudes of Parents Towards Inclusive Education: A Review of The Literature. *European Journal of Special Needs Education*, 25(2), 165-181.
- DİKİCİ SİĞİRTMAÇ, A., HOŞ, G. ve ABBAK, B. S. (2011). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitiminde Yaşanan Sorunlara Yönelik Kullandıkları Çözüm Yolları ve Önerileri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(4), 205-223.
- EKİZ, D. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (3. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERİPEK, S. (Ed.). (2008). *Özel Eğitim*. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, No: 946.
- FARRELL, M. (2012). *New Perspectives in Special Education: Contemporary Philosophical Debates*. Abingdon: Routledge.

- GÖK, G. (2009). *Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri ve Önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜZEL ÖZMEN, R. (2005). Kaynaştırma Ortamlarında Öğretimsel Düzenlemeler. (ed. A. Ataman). *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş* (2. baskı) içinde (s. 71-103). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- HOLAHAN, A. ve COSTENBADER, V. (2000). A Comparison of Developmental Gains for Preschool Children with Disabilities in Inclusive and Self-Contained Classrooms. *Topics in Early Childhood Special Education*, 20(4), 224-235.
- KARAMANLI, D. (1998). *Okul Öncesi Dönemde Entegrasyon Sınıflarında Bulunan 5-6 Yaş Grubundaki Normal Çocukların ve Sınıf Öğretmenlerinin Zihinsel Engelli Çocukların Sosyal Uyum Davranışları Hakkındaki Algulamalarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- KARGIN, T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2), 1-13.
- KARGIN, T., ACARLAR, F. ve SUCUOĞLU, B. (2003). Öğretmen, Yönetici ve Anne-Babaların Kaynaştırma Uygulamalarına İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 4(2), 55-76.
- KAYA, İ. (2005). *Anasınıfı Öğretmenlerinin Kaynaştırma (Entegrasyon) Eğitimi Uygulamalarında Yeterlilik Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KILIÇ, A. F. (2011). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Engelli Öğrencilerin Kaynaştırılmasına Yönelik Bilgilendirilmelerinin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Değişmesindeki Etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KUHNE, M. ve WIENER, J. (2000). Stability of Social Status of Children with and Without Learning Disabilities. *Learning Disability Quarterly*, 23, 64-75.
- LINDSAY, G. (2007). Educational Psychology and The Effectiveness of Inclusive Education/ Mainstreaming. *British Journal of Educational Psychology*, 77(1), 1-24.
- MAZUREK, K. ve WINZER, M. A. (Eds.). (1994). *Comparative Studies in Special Education*. Washington, DC: Gallaudet University Press.
- MCLEAN, M., BAILEY, D. B. ve WOLERY, M. (2004) *Assessing Infants and Preschoolers with Special Needs*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.
- MEB. (1997). *Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*. http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_huk_munda_kararname.pdf (Erişim: 22.11.2014).
- MEB. (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26184_0.html (Erişim: 10.11.2014).
- MEB. (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü.
- MERRIAM, S. B. (2013). *Nitel Araştırma, Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (çev. ed. S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- METİN, N. (1992). Okul Öncesi Dönemde Özürlü Çocuklar İçin Kaynaştırma Programları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(2), 32-36.

- MILES, M. B. ve HUBERMAN, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. Sage Publications.
- MITCHELL, D. (Ed.). (2004). *Special Education Needs and Inclusive Education*. Major Themes In Education Collections. London: Routledge.
- ODLUYURT, S. (2012). Okul Öncesi Kaynaştırma. S. Batu, A. Çolak ve S. Odluyurt. *Özel Gereksinimli Çocukların Kaynaştırılması* içinde (s. 139-171). Ankara: Vize Yayıncılık.
- OKAGAKI, L., DIAMOND, K. E., KONTOS, S. J. ve HESTENES, L. L. (2002). *Correlates of Young Children's Interactions with Classmates with Disabilities*. Purdue University, USA.
- OKYAY, Ö. (2006). *Sınıfta Engelli Çocuk Bulunan ve Bulunmayan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya Yönelik Görüşlerinin Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ORHAN, M. (2010). *Okul Öncesi Kaynaştırma Öğrencileriyle Normal Gelişim Gösteren Öğrencilerin Sosyal Beceri ve Problem Davranışlarının Düzeyi ile Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- OSBORNE, A. G. ve DIMATTIA, P. (1994). The IDEA'S Least Restrictive Environment: Legal Implications. *Exceptional Children*, 61, 6-14.
- ÖZBABA, N. (2000). *Okul Öncesi Eğitimcilerinin ve Ailelerin Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar ile Normal Çocukların Entegrasyonuna (Kaynaştırılmasına) Karşı Tutumları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ÖZGÜR, İ. (2011). *İlköğretimde Kaynaştırma*. Adana: Karahan Kitabevi.
- ÖZSOY, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1996). *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar: Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- PATTON, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods* (3th edition). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- PIJL, S. J., FROSTAD, P. ve FLEM, A. (2008). The Social Position of Pupils with Special Needs in Regular Schools. *Scandinavian Journal of Educational Research* 52, 387-405.
- PIJL, S. J., MEIJER, C. J. W. ve HEGARTY, S. (eds.) (1997). *Inclusive Education: A Global Agenda*. London: Routledge.
- RAFFERTY, Y. ve GRIFFIN, K. W. (2005). Benefits and Risks of Reverse Inclusion for Preschoolers with and Without Disabilities: Perspectives of Parents and Providers. *Journal of Early Intervention*, 27, 173-192.
- RAFFERTY, Y., BOETTCHER, C. ve GRIFFIN, K. W. (2001). Benefits and Risks of Reverse Inclusion for Preschoolers with and Without Disabilities: Parents' Perspectives. *Journal of Early Intervention*, 24, 266-286.
- SANDALL, S. R. ve SCHWARTZ, I. S. (2014). *Özel Gereksinimli Okul Öncesi Çocukların Öğretiminde Temel Yapı Taşları*. (çev. ed. H. Bakkaloğlu). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- SORESİ, S. ve NOTA, L. (2000). A Social Skill Training for Persons with Down's Syndrome. *European Psychologist*, 5, 34-43.
- SUCUOĞLU, B. (2006). *Etkili Kaynaştırma Uygulamaları*. Ankara: Ekinoks Yayınevi.

- SÜNBÜL, A. M. ve SARGIN, N. (2002, 23-26 Ekim). Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen Tutumları: Konya İli Örneği. *XI. Eğitim Bilimleri Kongresi*, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, KKTC.
- TEKİN İFTAR, E. ve KIRCAALİ İFTAR, G. (2012). *Özel Eğitimde Yanlızsız Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- TEMEL, F. (2000). Okul Öncesi Eğitimcilerinin Engellilerin Kaynaştırılmasına İlişkin Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18, 148 -155.
- TEMİR, D. (2002). *Çocuğu Kaynaştırma Eğitimine Devam Eden Ailelerin Sorunları ve Beklentileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TUŞ, Ö. ve ÇİFCİ TEKİNARSLAN, İ. (2013). Okul Öncesi Kaynaştırma Eğitimine Devam Eden Özel Gereksinimli Çocukların Karşılaştıkları Güçlüklerin Annelerin Görüşlerine Göre Belirlenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 151-165.
- UYANIK BALAT, G., ŞAHSUVAROĞLU, T. ve AÇAR, K. (2011). *Kaynaştırma ile İlgili Yüksek Lisans-Doktora Tezler Bibliyografisi ve Kaynaştırma Alanında Yapılan Çalışmalar İndeksi 1989-2010*. Ankara: Eğiten Kitap.
- ÜSTÜN, A. ve YILAN, G. (2003). Okul Öncesi Öğretmenlerinin, Zihinsel Engelli Çocukların Kaynaştırma Yoluyla Eğitimlerine İlişkin Sahip Oldukları Tutumlar. *Eurasian Journal of Educational Research*, 13.
- VARLIER, G. (2004). *Okul Öncesi Eğitim Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya İlişkin Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YAVUZ, C. (2005). *Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YIKMIŞ, A. ve SAZAK PINAR, E. (2005). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Kaynaştırmaya Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi. *14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, 4-6 Kasım, Bolu.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2004). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (4. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.